

กระบวนการเรียนการสอนของคณะลิเกสมออาจน้อย จังหวัดนครราชสีมา

Process of Learning and Teaching Li-ke Somartnoi Nakhon Ratchasima Province

พิชัย เกษมรักษ์,¹ ทินกร อัดไพบูลย์,² มานพ วิสุทธิ์แพทย์³

PichaiKasemrak,¹ TinnakornAttapaiboon,² MaopWisuttipat³

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องกระบวนการเรียนการสอนของคณะลิเกสมออาจน้อยจังหวัดนครราชสีมา มีความมุ่งหมายเพื่อ 1) ศึกษาองค์ประกอบและรูปแบบการแสดงของลิเกคณะสมออาจน้อยจังหวัดนครราชสีมา 2) ศึกษากระบวนการเรียนการสอนของลิเกคณะสมออาจน้อยจังหวัดนครราชสีมาโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบสังเกตและแบบบันทึกข้อมูลนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลวิจัยพบว่าองค์ประกอบลิเกคณะสมออาจน้อยประกอบไปด้วยดนตรีเพลงบทร้องบทรำเครื่องแต่งกายเวทีและพิธีกรรมความเชื่อในรูปแบบการแสดงนั้นก็ได้แบ่งออกเป็นลำดับต่างๆได้แก่ลำดับขั้นต้นประกอบไปด้วยการเลือกชื่อเรื่องที่จะแสดงการบรรเลงเพลงสาธูการการออกแขกการรำถวายมือลำดับชั้นกลางประกอบไปด้วยการจัดคอนเสิร์ตการดำเนินในท้องเรื่องและลำดับชั้นปลายประกอบไปด้วยการลาโรง จากนั้นผู้แสดงกราบลาผู้ชมหัวหน้าคณะกล่าวขอบคุณผู้ชมและเชิญชวนให้ติดตามชมการแสดงคณะของตน

ด้านกระบวนการเรียนการสอนของคณะลิเกสมออาจน้อยในการเตรียมการเรียนการสอนขั้นตอนแรกเริ่มจากการรับศิษย์การไหว้ครูในการเรียนการสอนเริ่มจากการสอนให้รำก่อนโดยกำหนดให้มีเพลงซ้ำเพลงเร็วหรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “การรำถวายมือ”ซึ่งประกอบไปด้วยท่ามาลาเพียงไหล่พิสมัยเรียงหมอนกินนรแบบถ้ำและสำหรับใครที่แสดงเป็นพระเอกนางเอกตัวร้ายตัวตลกต้องได้รับบทไปท่องจำหรือที่เรียกอีกอย่างว่า “การแจกบท”ส่วนบทที่ใช้ในการแสดงเป็นเรื่องราวนั้นได้แก่บทร้องที่มีอยู่จะตายหรือเป็นจะเหม็นหรือหอมไม่ยอมม้วยจะอยู่ด้วยคนรักเป็นหนักหนาซึ่งบทเหล่านี้เป็นพื้นฐานการร้องและรำคู่กันไปที่นักแสดงลิเกต้องเรียนรู้ก่อนเป็นอันดับแรกหลังจากที่ท่องกลอนและร้องจนได้แล้วก็จะต่อยด้วยเพลงดับเพลงเถาตะลุ่มโป่งหงส์ทองนางนาคโดยมีเคล็ดลับว่าให้จำทำนองและเนื้อของเพลงส่วนนี้เอาไว้แล้วจึงนำมาดัดแปลงเนื้อใหม่การประเมินผลและวัดผลของทางลิเกคณะสมออาจน้อยนั้นดูจากการร้องการเล่นว่าคนนี้เล่นบทลิเกแต่ละบทได้ดีแค่ไหนเล่นแล้วได้ผลเป็นอย่างไรจากนั้นจะพิจารณาคัดเลือกคนที่ผ่านการ

¹ นิสิตหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² อาจารย์ประจำ, วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

³ รองศาสตราจารย์คณะศิลปกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

¹ Master of Fine and Applied Arts Program in Music, Mahasarakham University

² Lecturer, College of Musics Mahasarakham University

³ Associate Professor faculty of fine and applied arts, Srinakharinwirot University

ประเมินผลให้รับบทตัวแสดงต่างๆ

คำสำคัญ: การเรียนการสอน, ลักษณะสมอาน้อย, จังหวัดนครราชสีมา, องค์ประกอบ, รูปแบบการแสดง, คีตศิลป์, นาฏศิลป์, วรรณศิลป์, ทัศนศิลป์

Abstract

This research " Process of Learning and Teaching Li-ke Somartnoi Nakhon Ratchasima Province." aims were 1) To study the elements and performances of Li-Ke Somartnoi Nakhon Ratchasima province. 2) To study The Process of Learning and Teaching Li-ke Somartnoi Nakhon Ratchasima Province. The tools used to collect the data was interview, observation and record. The data is presented by Descriptive Research.

The result of the research found that the elements of Li-Ke Somartnoi consisted of music, songs, lyrics, scripts, stage and folklore. The performance had 3 steps : 1) First, select the story, play Sa-Tu-Karn, play Oog-Kang and Ta-Wai-Mue dance 2) Second, concert preparation and performance 3) third and final , all the performers and director say thank you and good bye to the audience.

The Process of Learning and Teaching Li-keSomartnoiiin requires a first step that started from recruitment of the performer and Wai-Kru ceremony before learning Li-Ke. The teaching processes begins from dancing incorporating a slow song melody which is generally called "Tawai-Mua dance" consisting of Pala-Peang-Lai, Pitsamai-Riangmon and Khinnon-Naptum. The characters of the performer used actor, actress, marvel and clown. The performance had many scenes in the story including drama, eroticism, comedy and action. Li-Ke had individual and duet styles in singing. The performer need to remember the script. The songs that the performer have to learn are comprised of Pleng-Tub, Pleng-tao, Ta-lum-pong, Hong-Tong and PlengNang-Nak and when remembered the lyrics of the pieces can be improvised

The evaluation of Li-Ke Somartnoi that can evaluate the appreciation of the performers in each character and following that the director of the Li-Ke band will select the performer who had optimum performance skills over other characters to develop a new character. However, the director will choose the character which is suitable for the performer.

Keywords: Learning and Teaching, Li-ke Somartnoi, Nakhon Ratchasima Province, the elements, performances, Arts composers, acting art, literature, visual Arts.

บทนำ

จังหวัดนครราชสีมาเป็นจังหวัดหนึ่งที่จัดได้ว่ามีลิเกมากเป็นอันดับต้นๆ ของประเทศไทย เมื่อสมัยก่อนลิเกในโคราชมีมากถึง 150 คณะ อาทิ เช่น ลิเกอ่างทอง ลพบุรีอยุธยา นครสวรรค์ กรุงเทพฯ สาเหตุที่ลิเกส่วนใหญ่มาที่โคราช ก็เพราะหาได้ง่าย แต่ในปัจจุบันเหลือเพียง 20 คณะสาเหตุก็เพราะมีการเข้ามาของวงดนตรี ลูกทุ่งวงอิเล็กทรอนิกส์และหมอลำทำให้ลิเกมีงานแสดงน้อย บางคณะยกเลิกการแสดงลิเกไปประกอบอาชีพอื่นจะเหลือก็มีแต่คณะที่อยู่มานานหรือคณะใหญ่ๆ ที่มีชื่อเสียงบ้างเท่านั้นซึ่งจะอาศัยอยู่ตามถนนสายลิเก (สวายเรียง) ลิเกสมออาจน้อยถิ่นฐานเดิมอาศัยอยู่ที่จังหวัดนครสวรรค์และมีความสามารถในการขับร้องลิเกและทำขวัญนาคที่มีน้ำเสียงไพเราะกว่าใครในหมู่บ้านและมักจะถูกว่าจ้างให้ไปเล่นในงานต่างๆ อยู่เสมอพอหลังจากนั้นมาก็มีข่าวลือว่าที่โคราชมีงานเล่นลิเกสว่าง (เล่นทั้งคืน) จึงอยากที่จะมาเอาประสบการณ์ความรู้ที่นั่นซึ่งตอนนั้นสมออาจอายุได้ 20 ปีบวกกับช่วงนั้นมีลิเกต่างจังหวัดมากมายมาในงานนี้ด้วยเช่นกันตอนอยู่นครสวรรค์สมออาจน้อยยังไม่สามารถเล่นลิเกได้อย่างชัดเจนมากนักแต่เมื่อได้เข้ามาอยู่โคราชจึงได้ประสบการณ์จากการดูหรือสังเกตจากลิเกคณะต่างๆ จึงทำให้พัฒนาฝีมือมากขึ้นด้วยความที่เป็นลิเกที่มีความสามารถจึงถูกเชิญให้ไปออกอากาศทางวิทยุ หลังจากนั้นมาก็เริ่มมีคนรู้จักมากยิ่งขึ้น จากนั้นมาลิเกสมออาจก็เล่นลิเกมาเรื่อยๆ จนได้ไปเจอกับลิเกวรดอ (ลิเกชื่อดังในโคราช) ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญสมออาจน้อยได้เล่นลิเกกับวรดออยู่ช่วงหนึ่งหลังจากนั้นก็ได้ออกมาอยู่กับลิเกคณะทรงสิทธิ์ศิลป์และได้ออกเทปที่ห่างขายยาบางกอกโดยได้รับค่าตัวในตอนนั้นที่ 150 บาทและได้อยู่ที่นั่น 2-3 ปี จากข้อมูลเบื้องต้นทำให้ทราบว่า การเปลี่ยนแปลงอดีตถึงปัจจุบันของคณะลิเกสมออาจน้อยมีความเป็นมาอย่างไรทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจต้องการที่จะศึกษาเพื่อให้ทราบถึงความ

เป็นมาของลิเก ลักษณะดนตรี การเรียนการสอนของลิเกคณะสมออาจน้อยแก่ลูกศิษย์มีวิธีถ่ายทอดความรู้ด้านลิเกแก่ลูกศิษย์อย่างไร ซึ่งผลจากการศึกษาจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้ที่ต้องการเรียนรู้เกี่ยวกับลิเกและยึดหลักในการประกอบอาชีพ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบและรูปแบบการแสดงของลิเกคณะสมออาจน้อยจังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนการสอนของลิเกคณะสมออาจน้อยจังหวัดนครราชสีมา

วิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการเก็บข้อมูล 2 วิธี ได้แก่ การเก็บข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Research)

1. ข้อมูลเอกสารประกอบไปด้วย เอกสารสิ่งพิมพ์ได้แก่รายงานการวิจัยวิทยานิพนธ์ บทความ หนังสือ เป็นการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับแหล่งกำเนิดเชิงประวัติศาสตร์ของลิเกในประเทศไทย เอกสารไม่ใช่สิ่งพิมพ์ได้แก่ วัสดุอินเตอร์เน็ตเป็นการศึกษาค้นคว้าลิเกตลอดจนค้นคว้าแหล่งพื้นที่ลิเกคณะสมออาจน้อยอาศัยอยู่เพื่อสะดวกต่อการเดินทางไปเก็บข้อมูลภาคสนาม
2. ข้อมูลจากภาคสนาม (Field Research) ได้จากการสำรวจเบื้องต้นการสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตโดยมีรายละเอียดตั้งนี้การสำรวจเบื้องต้น (PreInventory) เพื่อเก็บรวบรวม ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มประชากรหรือตัวอย่างประชากรโดยกำหนดประเด็น

ในเรื่องกระบวนการเรียนการสอนของคณะลิเกสมออาจน้อยจังหวัดนครราชสีมาการ

สัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interviews) ใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) หัวหน้าคณะและผู้บริหารคณะ ศึกษาศาสตร์ กลุ่มผู้ปฏิบัติประกอบด้วยนักดนตรีนักแสดง ศึกษาศาสตร์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informant) ประกอบด้วย ผู้ชมการแสดง เพื่อให้ข้อมูลใน ประเด็นกระบวนการเรียนการสอนของคณะศึกษาศาสตร์ อาจน้อยจังหวัดนครราชสีมาการสัมภาษณ์แบบเชิง ลึกใช้แบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) เพื่อใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ที่มีประเด็นคำถามเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนและการ สังเกตโดยใช้แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant Observation) ใช้กับกลุ่มผู้ ผู้ปฏิบัติเป็นการ สังเกตสภาพทั่วไปวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวคณะศึกษาศาสตร์

สรุปผล

1. องค์ประกอบของคณะศึกษาศาสตร์สามารถแบ่งออกได้ 4 องค์ประกอบได้แก่

- 1.1 องค์ประกอบด้านคีตศิลป์
- 1.2 องค์ประกอบด้านนาฏศิลป์
- 1.3 องค์ประกอบด้านวรรณศิลป์
- 1.4 องค์ประกอบด้านทัศนศิลป์

1.1 องค์ประกอบด้านคีตศิลป์

ประกอบไปด้วยดนตรีและบทเพลง ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

ดนตรี คณะศึกษาศาสตร์จะนำเครื่องดนตรีไทยประเภทวงปี่พาทย์มอญมาบรรเลงประกอบการแสดงประกอบไปด้วย ระนาดเอก มโหรีวงใหญ่ ปี่แน ปี่ชวา กลองทัด ตะโพน ฉิ่งและฉาบ

บทเพลง เพลงที่คณะศึกษาศาสตร์จะนำมาใช้เล่นในปัจจุบันมีอยู่ 3 เพลง ได้แก่ เพลงโหมโรง เพลงออกแขก และเพลงตามบท

1.2 องค์ประกอบด้านนาฏศิลป์

ประกอบไปด้วย บทร้อง บทรำ และเครื่องแต่งกาย

สรุปได้ดังนี้

บทร้อง คณะศึกษาศาสตร์จะใช้ลักษณะการแจกบท บทที่ใช้ในการแสดงนั้นได้แก่ บทร้องที่มีอยู่ว่า จะตายหรือเป็น จะเหม็นหรือหอมไม่ยอมม้วย จะอยู่ด้วยคนรักเป็นหนักหนา ซึ่งบทเหล่านี้จะต้องมีทุกครั้งในการแสดงเทคนิคการร้องโต้ตอบกันนั้นต้องร้องให้ลงสัมผัส เช่นถ้า คู่ร้องร้องกลอนแล้วลงกลอนลี ผู้ร้องอีกคนจะต้องพยายามหาเสียงและสัมผัสให้ลงกลอนลีให้ได้โดยที่ ความหมายต้องตรงและใกล้เคียงกัน

บทรำ คณะศึกษาศาสตร์จะนำท่าทางนาฏศิลป์เข้ามาประยุกต์ใช้ได้แก่ท่า ผาลาเพียงไหล่ พิสมัยเรียงหมอน กิณรินทร์ถ้ำ ซึ่งเป็นท่าพื้นฐานในการท่ารำลีเก

เครื่องแต่งกาย เครื่องแต่งกายลีเก คณะศึกษาศาสตร์เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับเครื่องประดับทางนาฏศิลป์โขงละครแล้วมีลักษณะใกล้เคียงกันมากเครื่องประดับบางชิ้นเป็นอย่าง เดียวกันจะแตกต่างกันเฉพาะสีของเครื่องประดับ อาทิ เช่น เข็มขัด ทางด้านโขงละครใช้สีทองแต่ในการแสดงลีเกนิยมใช้สีเงิน เครื่องประดับในสมัยปัจจุบัน มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงจากเดิมไปมากให้เข้ากับยุคสมัยหรือเหตุการณ์ในปัจจุบันที่สำคัญคือ การเมืองและเศรษฐกิจเป็นตัวการที่สำคัญที่ทำให้รูปแบบและลักษณะเครื่องแต่งกายเปลี่ยนแปลงไป

1.3 องค์ประกอบด้านวรรณศิลป์

ประกอบไปด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับวรรณกรรมร้อยแก้วและร้อยกรอง ที่ปรากฏให้เห็นในลีเกคณะศึกษาศาสตร์ พบว่า คณะศึกษาศาสตร์ใช้วิธีแต่งเรื่องวรรณกรรมร้อยแก้วโดยพิจารณาจากการสังเกตละครทางโทรทัศน์ที่กำลังโด่งดังในขณะนั้นแล้วนำมาดัดแปลงให้เข้ากับการแสดงของตนนอกนั้นเป็นเรื่อง จักรกร รุ่งศรี เป็นส่วนใหญ่ส่วนในด้านร้อยกรองมีอยู่สองแบบ คือ แบบกลอนเดี่ยว และแบบกลอนคู่

1.4 องค์ประกอบด้านทัศนศิลป์

ประกอบไปด้วย เวที และฉากของลีเก

เวทีเวทีลิเกคณะสมอาจน้อยปลูก เป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าหลังคามุงด้วยสังกะสีหรือผ้าใบ ด้านข้างขวาเวทียื่นออกเป็นที่ยึดวงปีพาทย์อยู่นอก บริเวณเวทีออกไปด้านหลังเวทีใช้เป็นบริเวณแต่งตัวกันด้วยสังกะสีระหว่างตัวเวทีและหลังโรงกัน ด้วยฉากที่ใช้ในการแสดง

ฉากลิเก ลักษณะฉากของคณะ ลิเกสมอาจน้อยจะเป็นฉากแบบป้ายอิงค์เจ็ทแต่ใช้ ผ้าในการทำเพื่อให้เกิดความสวยงาม ฉากลิเกนั้น สามารถแบ่งออกได้ 3 ประเภท คือ ฉากเดี่ยว ฉากใหญ่ ฉากสามมิติ

2. รูปแบบการแสดงของลิเกคณะสมอาจน้อยสรุปได้ดังนี้

ลำดับขั้นต้นในวันทำการแสดงหลังจากที่ทางคณะได้หาซื้อเรื่องที่จะแสดงได้แล้วก็จะเริ่มทำการแสดงโดยนักดนตรีจะบรรเลงเพลงสาธุการ ก่อนเป็นอันดับแรกเริ่มหลังจากที่บรรเลงเพลงสาธุการจบต่อมาจะเป็นการออกแขกของชาวคณะ หลังจากนั้นจะจัดการ รำถวายมือ เป็นลำดับต่อไป

ลำดับขั้นกลางการแสดงในขั้นตอนนี้จะเป็นลักษณะคอนเสิร์ตและการดำเนินท้องเรื่องที่จะแสดงโดยใช้เวลาในช่วงนี้ไม่เกิน 30 นาที ผู้ชมสามารถขอเพลงต่างๆได้ตามใจ เช่น เพลงลูกทุ่ง เพลงสตริง เพลงสากล

ลำดับขั้นปลายในขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสุดท้ายก่อนจบการแสดงหลังจบการแสดงในฉากสุดท้ายแล้ว ก็ต้องมีการลาโรงโดยการบรรเลงปีพาทย์ในบทเพลงที่เป็นสัญลักษณ์ประจำที่ทำให้ผู้ชมทราบว่าการแสดงจบลงแล้วจากนั้นผู้แสดงกราบลาผู้ชม หัวหน้าคณะกล่าวขอบคุณผู้ชมและเชิญชวนให้ติดตามผลงานการแสดงของตนในโอกาสต่อไป

กระบวนการเรียนการสอน สามารถสรุปได้ดังนี้

1. การเรียนการสอน ในการเตรียมการเรียนการสอนขั้นตอนแรกเริ่มจากสอนให้รำก่อน โดยกำหนดให้มีเพลงช้าเพลงเร็วหรือที่เรียกกัน

โดยทั่วไปว่า การรำถวายมือ ซึ่งประกอบไปด้วยท่า ผาลาเพียงไหล่ พิสมัยเรียงหมอน กิन्नรแบบ ถ้าโดยทำต่างๆเหล่านี้จะต้องผ่านท่ารำพื้นฐานก่อน ในการฝึกหัด การฝึกหัดของลิเกคณะสมอาจน้อยจะแบ่งให้ฝึกทีละ 2 คน

2. การเรียนร้องจะเริ่มหัดร้องด้วยเพลงไทยในอัตราสองชั้นอย่างง่ายที่ใช้ประจำในการแสดงลิเก เช่น ตะลุ่มโปง หงส์ทอง สองไม้ และราชินีเกลิง โดยครูจะให้ฝึกการออกเสียงให้ชัดเจน รู้จังหวะการถอนหายใจ การร้องให้เสียงนั้นไม่ขาดและยาวต่อเนื่องสำหรับใครที่จะแสดงเป็น พระเอก นางเอก ตัวร้าย จะให้บทไปท่องจำหรือที่เรียกอีกอย่างว่า การแจกบท

3. เรียนการแสดง ขั้นตอนนี้ทางคณะลิเกจะเลือกสอนเฉพาะ คนที่ผ่านการท่องกลอนต่างๆได้จนคล่องและผ่านการรำได้พอสมควรแล้ว ถึงจะสอนการแสดงให้โดยทางคณะลิเกจะจัดการซ้อมใหญ่เป็นขั้นตอนการซ้อมเหมือนการแสดงจริงทุกอย่างเพื่อดูความพร้อมของผู้เกี่ยวข้องในทุกๆด้าน

4. ประเมินผล การประเมินผลของทางลิเกคณะสมอาจน้อยดูจากการร้องการเล่นว่าคนนี้เล่นบทลิเกแต่ละบทได้ดีแค่ไหน เล่นแล้วได้ผลเป็นอย่างไรจากนั้นจะพิจารณาเลือกคนที่ผ่านการประเมินให้เป็นนักแสดงต่างๆตามความเหมาะสม

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่องกระบวนการเรียนการสอนของคณะลิเกสมอาจน้อยจังหวัดนครราชสีมา นั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบรูปแบบและการแสดงรวมไปถึงกระบวนการเรียนการสอนของลิเกพบว่าองค์ประกอบของลิเกคณะสมอาจน้อยสามารถแบ่งออกได้ 4 ด้านได้แก่ คีตศิลป์ นาฏศิลป์ วรรณศิลป์ และทัศนศิลป์ซึ่งในด้านนาฏศิลป์นั้นไปสอดคล้องกับสุรพลวิรุฬห์รักษา (2524 : 26) ที่ว่าภาษาลิเกได้รับการถ่ายทอด

แบบแผนมาจากละครรำ ประกอบไปด้วยภาษารำ ภาษาร้องและภาษาเจรจาซึ่งภาษาทั้งสามนี้จะมีลักษณะเป็นของชาวบ้านมิได้ยึดแผนละครรำอย่างเคร่งครัดนำจารีตมาเป็นบางและผสมผสานให้เข้ากับรสนิยมของคนดูนอกจากนี้ยังสามารถกล่าวได้ว่าลิเก เป็นศิลปะของชาวบ้านและเป็นละครอาชีพ นอกจากนี้ยังมีการศึกษาภาษาที่ใช้ในการร้องลิเกที่สุภางค์หรือบูรณะ (2520 : 23) ได้ศึกษาลักษณะภาษาลิเกเรื่อง ภาษาในวรรณกรรมชาวบ้านพบว่าชนิดของภาษามีการแบ่งตามลักษณะการละครเช่น การพูด ภาษาร้อง ภาษาดนตรี และภาษารำ ซึ่งสอดคล้องกับ นิรมล เจริญหลาย (2547) ที่ได้ศึกษาทำรำของครูทองเจือ โสภิตศิลป์ เป็นศิลปินที่มีความสามารถในด้านการแสดงลิเก และกระบวนการทำรำบางท่าลิเกคณะอื่นๆยังคงใช้แสดงอยู่ ด้านคีตศิลป์ เฉลิมศักดิ์พิกุลศรี (2542: 3-15) พบว่า องค์ประกอบดนตรีควรพิจารณาจากวัฒนธรรมของแต่ละสังคมจะเป็นปัจจัยที่กำหนดให้ตรงตามรสนิยมของแต่ละวัฒนธรรม ด้านวรรณศิลป์ วิไลรัตน์พิกุลแก้วและสิริณาต่อศรี (2522 : 2) กล่าวว่า ลิเกโคราชมีวิวัฒนาการมาจากลิเกกลองยาวซึ่งเป็นการละเล่นพื้นบ้านของโคราช เช่น พระปราจิต อรพิน เรื่องที่ได้มาจากบทละครนอก เช่น พิกุลทอง มาแสดงแต่ไม่เคยนำวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเช่น ขูลูนางอั้วมาเล่น รูปแบบการแสดงของลิเกคณะสมอาจน้อยประกอบไปด้วย ลำดับขั้นต้น ลำดับขั้นกลาง ลำดับขั้นปลาย ซึ่งไปสอดคล้องกับ กรองแก้วแรงเพชร (2549) ได้ศึกษาองค์ประกอบและรูปแบบการแสดงลิเกคณะพรเทพพรทวี พบว่า องค์ประกอบของลิเกคณะพรเทพพรทวี ประกอบไปด้วย 1. ดนตรีและเพลงที่ใช้ประกอบการแสดง 2. การร้องการเจรจาการรำ 3. เรื่องที่ใช้ในการแสดง 4. เครื่องแต่งกาย เวที ฉาก รูปแบบการแสดงประกอบไปด้วย การโหมโรง การรำถวายมือ การออกแขกการดำเนินเนื้อเรื่องอย่างละครและจบด้วยการลาโรง กระบวนการเรียนการสอนของลิเกคณะสมอาจน้อย แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่

เรียนรำ เรียนร้อง เรียนการแสดง โดยจะสอนให้ทีละ 2 คน ลักษณะเด่นในการสอนของลิเกคณะสมอาจน้อยจะสอนเหมือนกับพ่อสอนลูกโดยเริ่มจากจับมือให้รำก่อนอย่างช้าๆ และพยายามสอนทำรำพื้นฐานให้ครบทุกท่าทั้งหมดก่อนแล้วถึงสอนในท่าขั้นสูง ซึ่งต่างจากคณะอื่นที่มีทักษะสอน แบบรวบรัดขั้นตอนทำให้ผู้มาเรียนเกิดความสับสนและไม่เข้าใจในการเรียน จากจุดนี้เองทำให้ลิเกคณะสมอาจน้อยมีลูกศิษย์มากมาย และมีผู้ต้องการมาเรียนเป็นจำนวนมาก

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาถึงกระบวนการเรียนการสอนของคณะศึกษาศาสตร์จังหวัดนครราชสีมาพบว่า มีประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

1. ควรมีการศึกษาคณะแสดงลิเกที่ยังไม่ค่อยปรากฏให้เห็นมากนัก เช่น ลิเกเขมร ลิเกทางภาคเหนือ ลิเกพายัพ เพื่อเปรียบเทียบและหาข้อสรุปว่า รูปแบบโครงสร้าง ของ ลิเกต่างๆ เหล่านั้น มีลักษณะเหมือนกันหรือไม่
2. ควรมีการจัดให้มีครูลิเกหรือผู้ที่มีความรู้ด้านลิเกเข้าไปมีบทบาทในสถานศึกษาต่างๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ต้องการเรียนรู้หรือชอบในการแสดงลิเก

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณประธานกรรมการควบคุมการควบคุมวิทยานิพนธ์ คณะอาจารย์ดุริยางคศิลป์ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำแก้ไขข้อบกพร่องแก่ผู้วิจัย ขอขอบคุณชาวคณะศึกษาศาสตร์ทุกท่านที่ได้กรุณาเอื้อเฟื้อข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จเสร็จลุล่วงไปด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- กรองแก้ว แรงเพ็ชร. (2549). *องค์ประกอบการแสดงลักษณะพระเทพ พรเทวี*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี. (2542). *สังคีตนิยมว่าด้วยดนตรีไทย*. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.
- นิรมล เจริญหลาย. (2547). *ชีวประวัติและกระบวนการทำรำลึก ของทองเจือ โสภิตศิลป์*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิตกรุงเทพมหานครจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิไลรัตน์ พิกุลแก้ว และ สิริมา ต่อศรี. (2522). *ลิเกโคราช*. ภาคนิพนธ์ ศ.ศ.บ. นครราชสีมา : วิทยาลัยครูนครราชสีมา.
- สุภางค์ หิรัญบุรณะ. (2522). *ภาษาในวรรณกรรมชาวบ้าน (ภาษาลิเก)*, พิมพ์ครั้งที่ 7, 2-13
- สุรพล วิรุฬักษ์. (2524). *วารสารวรรณคดีในวรรณกรรมชาวบ้านภาษาลิเก*. 7 (2) : พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : ห้องภาพสุวรรณ.